

Podoabele în tablouri votive din Bucureşti

Ioana Gabriela Duicu

Imaginile ctitorilor, acele tablouri hărăzite, închinate divinității, oferite spre a împlini o promisiune solemnă făcută Divinității, aşa cum le definesc dicționarele¹, captează curiozitatea antropologului pus în fața cercetării orașului.

O analiză a lor este evident că ne va conduce nu numai către o receptare senzorială cu o dimensiune culturală, ci și către una socială, cu o descriere a comportamentelor culturale, a realităților socio-culturale și a contextului temporal, aşa cum vom vedea în cele ce urmează.

Un itinerariu din Piața Unirii, prin Centrul istoric, până la Muzeul Național de Artă al României (fig. 1), conduce vizitatorul pe lângă 5 biserici, cercetătorul – pe lângă 6, fiecare dintre ele înfățișându-și, în pronaos, ctitorii. Dacă privim din punct de vedere strict geografic, de la sud la nord, întâlnim: Mănăstirea Radu Vodă, Biserica Sf. Apostoli – a Tânrovului, Biserica Stavropoleos, Biserica Colțea și Biserica Crețulescu; dar dacă le-am privi temporal, din punctul de vedere al perioadei de ctitorire, ar fi Mănăstirea Radu Vodă (1614), Biserica Sf. Apostoli – a Tânrovului (1636), Colțea (1695 – 1698), Crețulescu (1720 – 1722), Stavropoleos (1724) și a Măgureanului (1761; din păcate, vizibilă doar în arhive – demolată la sf. sec. al XIX-lea). (Tabelul 1)

Dar ordinea care ne interesează pentru tema noastră este cea care se referă la datarea tablourilor votive. Doar două dintre ele mai păstrează pictura originară: *Stavropoleos* și *a Măgureanului* (fresca se păstrează în lapidariul Mănăstirii Stavropoleos). Celelalte patru poartă tablouri votive cu noi interpretări iconografice realizate în a doua jumătate a secolului al XIX-lea sau în al doilea sfert al veacului XX.

Pictori importanți, precum Gheorghe Tattarescu care pictează de nou, în 1860, biserică Crețulescu și în 1871, biserică Colțea sau Constantin Lecca cel care, alături de Mișu Pop, între 1859 – 1863, reface pictura bisericii mănăstirii Radu Vodă și cărora li se alătură, ce-i drept, mult mai târziu (1926 – 1928), un pictor mai puțin cunoscut, Emil Lăzărescu, refăcând pictura de la biserică Tânrovului, vor trata personajele care se vor imprima în conștiința enoriașului sau vizitatorului ca reprezentative

¹ a se vedea Lazar Șăineanu, *Dicționar universal al limbii române*, ediția a VI-a, 1929 sau August Scriban, *Dicționarul limbii românești*, 1939.

Fig. 1.

Tabelul 1.

TABEL PORTRETE ANALIZATE

Nr. crt.	Proveniență - biserică	Datăre	Zugravul	Datăre picturii subiect	Personajul
1.	Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil și Sf. Athanazie cel Mare, STAVROPOLEOS ¹	1724	-	1724	Doamna SMARAGDA, soția domnitorului Nicolae Mavrocordat (Moldova: 17.11.1709 – 11.1710; 1711 – 05.01.1716 și T.R.: 21.01.1716 – 25.11.1716 și 03.1719 – 03.09.1730)
2.					ELINA, soția searădui Grigorescu Greceanu ²
3.					ELENA, soția marelii căpitânii Atanasiu ³
4.	Adormirea preoților Săpănei pictate de Dumnezeu Născătoare și pururi Fecioarei Maria, „A MĂGURĂFANULUI” ⁴	1761	-	1761 ⁵	MARIA, soția lui Părvu Cantacuzino (* 1769)
5.	Adormirea Maicii Domnului și Sfinții Arhangheli, CRETULESCU ⁶	1720 – 1722	Gh. Tattarescu ⁷	1860 (refacere pictură)	SAFTA ⁸ , soția Iordache Crețulescu (* 1746)
6.	Sf. Treime și Sf. Ierarh Necarie și Eghiniei a Mănăstirii RADU VODĂ	1614	Constantin Lecca și Mihai Pop ⁹	1859 – 1863 ¹⁰ (refacere pictură)	ARGHIRĂ Doamna, soția domnitorului Radu Mihnea Vodă (T.R. 1601 – 1602; 1611 – 1616; 1620 – 1623 și M. 1616 – 1619; 1623 – 1626); Iupana PREDA, soția lui Iupan Barbu Voronciu, cătunii primei biserici, anul 1568
7.	Sfinții Trei Ierarhi COLTEA ¹¹	1695 – 1698	Gheorghe Tattarescu	1871 ¹²	MARIA soția lui M. Cantacuzino, soția spătarului Mihai Cantacuzino (1640 – 1716) ¹³
8.					ELENA Doamna ¹⁴ , soția voievodului Matei Basarab (1632 – 1654)
9.	Sf. Apostoli				Jupanita SAFTA ¹⁵ , soția lui Iupan Costandin și Stobice Cantacuzino <în> (1659 – 1716)
10.	A TARNOVULUI sau A ARHIMANDRITULUI ¹⁶	1636	Emil Lazărescu ¹⁷	1926 – 1928	PAUNA Doamna, soția lui Voievod Stefan Cantacuzino (1714 – 1716)
11.					

¹: Exeuoo ἡ τρόπος (Orașul Crucii) = Stavropoleos.

²: „Sprejunitor” (cochetor) al arhim. Ioanidie, cătoru biserică, cel care în 1726 devine mitropolit al Stavropoleas și este atât a totă Cariția. Grigorescu Greceanu este cel care în 1724 dăriște arhitectului terenul pentru a se construi biserică.

³: Sf. „sprijinitor” (cochetor) al arhim. Ioanidie.

⁴: Pantru mai multă informație referitoare la istoricul și arhitectura bisericii să se vede Soția Sebastian Duicu, *Edificile și elerizările cantacuzinene din Tara Românească. Secoloile XVII – XIX*, Craiova, 2007, Vol. II, p. 70 – 80.

⁵: A doua cătorie, a lui Părvu Cantacuzino (-1769), a se vedea Soția Sebastian Duicu, *idem*.

⁶: „Terminată la 1722, în a doua domnie a lui Nicolaie Mavrocordat, opt ani după moartea căreia a fost vizată lui Constantin Brâncovănu” – Cornelia Pilat, *Biserica Crețulescu*, București, 1969, p. 5.

⁷: Tot în anul 1860, pictorul Gheorghe Tattarescu nu se solicita să acopere vechila frascată cu o nouă pictură. Odăia cu ultima restaurare s-a dată la o parte pictura lui Gh. Tattarescu și s-au dăruit frascele din 1722, fără să se descorepe însă și ansamblul tabloului cătoricește – distruși astăzi parțial! – Cornelia Pilat, *Biserica Crețulescu*, București, 1969, p. 9.

⁸: Soția Brâncovănu (1686 – 1747), al saselea copil și a patra dintr-o frică; căsătorită, în 1700, cu Iordache Crețulescu († 1746) mare vornic și mare logofăt al Tării Românești.

⁹: Arhim. Politecu Chipilascu, *Mondintele Radu Iodă*, București, 2009, p. 19.

¹⁰: Nicolas Stoicescu, *Reperoriul bibliografic al monumentelor feudale din București*, București, 1909, p. 19.

¹¹: Nicolas Stoicescu, *idem*, p. 186.

¹²: Pantru mai multă informație referitoare la istoricul și arhitectura bisericii să se vede Soția Sebastian Duicu, *Edificile și elerizările cantacuzinene din Tara Românească. Secoloile XVII – XIX*, Craiova, 2007, Vol. II, p. 240 – 249.

¹³: 1878 – 1934. Absolvent al Școlii de Arte Frumoase din București, își continua studiile la Paris, în atelierele lui Jean-Baptiste Marcon (1833 – 1922) și lui Luc-Olivier Marson (1846 – 1920). Expun la cele mai prestigioase saloane de artă și beneficiază de un număr impresionant de expoziții personale; printre mai multe detalii a se vedea Gabriel Badescu Păun, *Pictori români în Franță 1834 – 1939*, București, 2012, p. 162 – 163.

¹⁴: A patra fiică a mareului logofăt Radu Năsturel din Fierăști (Hiești) și soța lui Udrisție Năsturel.

epocii. Dar care epocă? Aceea demult apusă, dar actualizată de mâna și cunoașterea artistului.

Biserica *Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil*, Stavropoleos, a fost ridicată în anul 1724 de arhimandritul grec Ioanichie Stratonikeas, pe terenul dăruit de boierul Grigore Greceanu, în timpul domniei lui Nicolae Mavrocordat (1719 – 1730).

Fig. 2. „*MARIA DOMNITZA: DOAMNA SMARAGDA: IOANIS NICOLOS ALEZANDRU VOEVONDAS*”, detaliu latura V, tronson S, Biserica *Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil*, Stavropoleos

Smărăndița; în dreapta doamnei Smaragda, domnița Maria, fiica lui Nicolae Mavrocordat, măritată cu Ioan, mare cămăraș și fiul lui Nicolachi. Toți poartă coroane închise, de aur, cu decor cruciform și vegetal stilizat, mai puțin domnița Maria și Smărăndița, care poartă căciuli de blană. Doamna, domnița și cele două fete poartă costume identice, rochie și caftan maroni, cu imprimeu negru, la gât un colier din 4 șiruri de perle, iar în urechi, cercei lunghi, cu piatră.

Ceea ce ne atrage atenția în mod deosebit pentru tema noastră este simplitatea și cromatică ternă a vestemului, ambele impuse de smerenie. Inelele atât de abundente folosite în epocă, sunt doar ușor perceptibile pe degetele doamnei Smaragda.

Celelalte două ctitore, Ilinca, soția serdarului Grigore Greceanu și Elena, soția marelui căpitan Atanasie, sunt înfățișate purtând același tip de veșmânt, dar într-o cromatică mult mai vie, iar bijuteriile sunt mult mai prezente.

În 1726, Ioanichie devine mitropolit al Stavropolei și exarh a toată Caria, de unde și ctitoria sa se va numi Stavropoleos.

Tabloul votiv ne înfățișează, în primul rând familia domnitoare: Nicolae Mavrocordat are în dreapta pe cea de a treia sa soție, Smaragda, iar în față copiii: Constantin Vv, Iancu Vv, Sultanița, Alexandru Vv și

Fig. 3. „I ARHONTISA ILINCA C ARHON SERDARIS GRIGORAŞ CO, detaliu latura N, tronson V, Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil, Stavropoleos

Fig. 4. „МАРИЯ ДОМНИЦА: DOAMNA SMARAGDA: IOANIS NICOLOS ALEZAN DRU VOEVONDAS”, detaliu latura V, tronson S, Biserica Sf. Arhangheli Mihail și Gavriil, Stavropoleos

Cerceii, ca formă pot fi întâlniți încă din secolul al XVI-lea; au fost descoperite 2 perechi în tezaurul de la Bucovăț, Dolj, iar în prezent se află în colecția Muzeului Olteniei din Craiova.

Fig. 5. Cercei, 2/4 sec. XIX, argint, cicoanire, filigranare, lipire, aurire, Muzeul Național de Artă al României.

Pârvu Cantacuzino² este ctitorul bisericii *Adormirea prea sfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururi Fecioarei Maria, „A Măgureanului”*, din București, biserică în prezent dispărută, dar a cărei pisanie, păstrată astăzi în lapidariul bisericii Stavropoleos, ne dezvăluie atât numele ctitorilor, cât și datarea picturii: *de Pârvu Cantacozin vel dvor<nic> <i>nălțată, / din temelia de zid înfrumusețată, / <fi>nd Scarlat Vodă Ghica stăpânitor / și Ungrovlahiei Grigorie pastor. / Avgust 5, 1761.*

În tabloul votiv, Maria, soția ctitorului, era redată într-un anteriu de mătase grea, conform tipicului vremii, de culoare închisă, adânc decoltat, cu talia marcată de un colan cu pafta amplă. La aceasta din urmă se distinge forma de frunză polilobată, cu dispunere transversală, decorată cu nervuri. La baza

Fig. 6. „MARIA SOȚIA SA”, detaliu tablou votiv, Biserică Adormirea prea sfintei Stăpânei noastre de Dumnezeu Născătoare și pururi Fecioarei Maria, „A Măgureanului”, din București, apud Sorin Sebastian Duicu, *Edificiile ecclaziastice cantacuzine din Țara Românească. Secolele XVII – XIX*, Craiova, 2007, Vol. II, p. 70 – 80.

Fig. 7. Pafta, 4/4 sec. XVIII, 16,8 x 7,5 cm, argint (?) / turnare; Muzeul Municipiului București, Nr. inv. 39382.

² Pentru mai multe informații referitoare la istoria și arhitectura bisericii a se vedea Sorin Sebastian Duicu, *Edificiile ecclaziastice cantacuzine din Țara Românească. Secolele XVII – XIX*, Craiova, 2007, Vol. II, p. 70 – 80.

gâtului, conturând gulerul cămășii de sub rochie, ea poartă un șirag de „mărgăritare” mari. Caftanul, și el încadrat modei timpului, este deschis la culoare (de obicei era alb), amplu, cu guler și bordat cu blană de samur, tot după cutuma vremii.

Fig. 8. „SAFTA (1686 – 1747) SOȚIA LUI IORDACHE CREȚULESCU ȘI FIICA LUI CONSTANTIN BRÂNCOVEANU”, detaliu latura V, tronson S, Biserică Adormirea Maicii Domnului, Crețulescu.

Caftanul, verde cu imprimeu auriu, are gulerul și bordajul din blană neagră. Pe cap poată căciulă de blană, foarte apropiat, ca formă, de guguman, dar fără surguci sau podoabe. Cu siguranță Gh. Tattarescu a vrut să sugereze descendența domnească, pentru că gugumanul nu-l purtau decât domnitorii.

Setul de podoabe este complet: cercei, colierul din 4 șiruri de perle

SAFTA (1686 – 1747), cel de al șaselea copil și a patra fată din familia domnitorului Constantin Brâncoveanu (1688 – 1714), la 1700 se căsătorește cu Iordache Crețulescu, iar între 1720 – 1722 ctioresc biserică *Adormirea Maicii Domnului* și *Sfinții Arhangheli*.

De-a lungul timpului biserică suferă diverse „stricăciuni”, cele provocate de cutremurul din 1838 determinând ca, în 1860, pictorul Gheorghe Tattarescu să fie solicitat pentru a picta din nou biserică. Restaurările ulterioare au readus la lumină pictura originară, mai puțin tabloul votiv.

Astfel, pe peretele de V al pronaosului, tronsonul S, sunt redați Iordache Crețulescu și soția sa, Safta, urmați de Constantin Brâncoveanu, Marica Doamna și părinții lui Iordache Crețulescu, Pârvu și Vișa.

Safta poartă o cămașă galbenă, aşa cum, la Constantinopol, purtau numai sultanele, marcată în talie de un cordon cu paftale. Caf-

și inele.

În biserică *Sf. Treime și Sf. Ierarh Nectarie al Eghinei* a Mănăstirii Radu Vodă, din București, se păstrează imaginile ctitorilor din secolul al XVII-lea, chiar dacă întreaga pictură a fost refăcută în anul 1893. Reprezentative pentru noi sunt imaginile „Arghirei Doamna” – soția domnitorului Radu Mihnea Vodă (Ț.R. 1601 – 1602; 1611 – 1616; 1620 – 1623 și Moldova 1616 – 1619; 1623 – 1626) și a „Jupanei Preda”.

Arghira Doamna este înfățișată, după moda perioadei în care a fost repictată (adică în ultimul sfert de veac XIX), asemănarea dintre veșmintele ei și cele ale doamnei Maria Cantacuzino, de la Biserica Colțea, repictată cam în aceeași perioadă, este foarte mare. De aceea nu vom insista decât pe sublinierea faptului că nu poartă nici o altă bijuterie în afară de însemnul rangului, coroana, și paftaua care marchează talia, iar valoarea întregii vestimentații este mult mai modestă decât a primei. Paftaua este o podoabă modestă după reprezentare, cu tasele de formă circulară, cu un decor ce se dezvoltă concentric, după

Fig. 9. „ARGHIRA D”, soția domnitorului Radu Mihnea Vodă, detaliu latura N, Biserică *Sf. Treime* Mănăstirii Radu Vodă.

Fig. 10. Costum de mireasă, detaliu, sec. XIX, Muzeul Benaki, Atena, Grecia

tipicul artei grecești (însăși Arghira având originea grecească, cunoscută și cu numele de Arghira grecoaică). Cromatica veșmântului și ea rămâne aceeași cu cel al doamnei Maria Cantacuzino, numai că dispar fireturile de aur de pe caftan și blana care-l paspoalează este albă. Rochia, albastră aici, de

mătase, are bordajul, la gât și mâneci, cu galon de aur. Această modestie probabil a fost considerată un atribut al personalității smerite.

Jupânița Preda³ este redată cu un veșmânt mult mai somptuos. Capul îl are acoperit cu „cârpă” de bumbac, petrecută sub bărbie, cu marginile lăsate liber pe spate; acest tip de acoperământ ascunde o coafură joasă și se apropie, ca redare, cu maforionul. Cămașa, ce seamănă ca model cu ia de Vlașca, are bentița de la gât, altița – cu ornamentele dispuse în casete – și manșetele, lucrate cu fireturi de aur. Fusta, din mătase roșie, cu motive florale realizate în țesătură, este fixată în talie printr-un cordon de aur încheiat cu o pereche de paftale. Fiecare dintre tase sunt de formă circulară, realizate în aceeași manieră cu cele ale Doamnei Arghira. Maloteaua, cu mâneci scurte, bordată cu blană maronie (probabil de samur), se încheie, până în talie, cu 5 „bumbi” de aur montați pe panglică de aur, cu anouri tot din aur.

Biserica Sfintii Trei Ierarhi, Colțea, din București, datată

1701 – 1702, ctitorită de spătarul Mihail Cantacuzino, poartă numele proprietarului de la care ctitorul a achiziționat terenul, Colțea Doicescu. Tabloul votiv, realizat inițial de zugravul Pârvu Mutu, a suferit, în 1871, o înlocuire, în ulei, datorată pictorului Gheorghe Tattarescu (1820 – 1894).

Pe peretele de vest al pronaosului, în partea dinspre nord, este înfățișată soția spătarului, *Maria*. Pe cap poartă un fes alb, frecvent întâlnit la grecoaice, probabil îmbrăcat în mătase albă (saric), fixată cu un ac (caofită), care la capăt are o floare din pietre verzi. Părul este strâns într-un

Fig. 11. „JUPANA PREDA”, soția lui Jupan Barbu Vornicul, ctitorii primei biserici, ante 1568, detaliu latura N, Biserica Sf. Treime Mănăstirii Radu Vodă.

³ era soția lui Jupan Barbu Vornicul, ctitorii primei biserici, ante 1568, pe locul căreia în acest an începe construcția complexului monahal. Mai multe informații: Arhim. Policarp Chițulescu, *Mănăstirea Radu Vodă*, București, 2009, p. 4.

coc simplu, ușor ridicat, cu cărare pe mijloc, care să-i permită fixarea fesului ușor lăsat pe stânga. Poartă cercei lungi, cu o montură care să permită aplicarea a două pietre, tot verzi, iar la gât, un colier din trei șiruri de „mărgăritare”, întrerupt la mijloc de un pandantiv circular marcat central de o piatră, tot verde. Caftanul roșu, cu fireturi de aur, într-o ornamentică vegetală – flori, încadrate de frunze, puternic stilizate –, este paspoalat la gât, la manșetele foarte ample, pe lateralele fețelor și la poale, cu blană maro-închis spre negru; se suprapune peste o rochie, probabil din mătase, albă, cu o croială simplă, ce coboară până la pământ, în falduri. Pe manșeta mânei drepte a rochiei se evidențiază o brătară circulară, de aur; pe mâna dreaptă, verigheta (!?), iar pe mâna stângă, în care ține un boboc de trandafir roz, se distinge un inel simplu, cu un „mărgăritar”.

Talia o accentuează cordonul încheiat cu o pereche de paftale, din aur, bătute cu pietre roșii și verzi. Vestemul se completează cu pantofii din catifea aurie.

Fig. 12. „MARIA SOȚIA LU M. CANTACOSINO” (1640 – 1716),
detaliu latura V, tronson N,
Biserica Sf. Trei Ierarhi, Colțea, București

Fig. 13. Pafta (una din tase lipsă), 3/4 sec. XIX, 12 x 30,5 cm, argint aurit, corali / turnare, caboșonare, torsadare, Muzeul Județean Tulcea, Secția de etnografie.

Biserica *Sfinții Apostoli Petru și Pavel, a Târnovului sau a Arhimandritului*, recent restaurată, păstrează reprezentările ctitorilor săi, Matei Voievod Basarab (1632 – 1654) cu Elena Doamna, Jupan Costandin vel Stolnic Cantacoz<ino> cu Jupânița Safta și pe Ștefan Voievod Cantacuzino cu Păuna Doamna.

Matei Basarab o încchină unei mănăstiri din Târnovo, fapt ce-i atrage numele de *a Târnovului*, iar în secolul al XVIII-lea, numele pe care-l avea mahalaua, *a Arhimandritului*, face ca și biserică să preia și acest apelativ.

De-a lungul timpului biseri-

Fig. 14. „MATEI BASARAB VOIVOD. ELENA DOAMNA”, detaliu latura V, Biserică Sf. Apostoli a Târnovului sau a Arhimandritului.

ca a cunoscut mai multe intervenții de mai mare sau mai mică amploare, ultima intervenție asupra fiind cea realizată în 1926 – 1928 de penelul lui Emil Lăzărescu⁴.

Cele 3 doamne din tabloul votiv au vestimentații identice, diferind doar

Fig. 15. „JUPAN COSTANDIN VEL STOLNIC CANTACOZ<INO> (1639 – 1716); JUPÂNIȚA SAFTA”, detaliu latura S, Biserică Sf. Apostoli a Târnovului sau a Arhimandritului.

⁴ 1878 – 1934. Absolvent al Școlii de Arte Frumoase din București, își continuă studiile la Paris, în atelierele lui Leon Bonnat (1833 – 1922) și lui Luc-Olivier Merson (1846 – 1920). Expune la cele mai prestigioase saloane de artă și beneficiază de un număr apreciabil de expoziții personale; pentru mai multe detalii a se vedea Gabriel Badea Păun, *Pictori români în Franța 1834 – 1939*, București, 2012, p. 162 – 163.

Fig. 16. „PĂUNA DOAMNA; ŞTEFAN VOIEVOD CANTACUZINO (1714 – 1716),” detaliu latura N, Biserica Sf. Apostoli a Târnovului sau a Arhimandritului.

cromatică: rochia, simplă, dreaptă, ușor evazată la poale, cu deschizătura pe piept, festonată cu aur, până în talie, este urmată de caftanul cu guler amplu și bordat pe lateralele fețelor cu blană cafenie (probabil de samur, datorită, în primul rând, rangului pe care două dintre ele îl aveau – soții de domnitori).

În concluzie, revenind la afirmația inițială cu privire la receptarea vizual-senzorială, observăm că dimensiunea culturală este puternic influențată de cea socială, iar descrierea componentei culturale are la bază realitățile socio-culturale ale contextului temporal. Prezentul oferă o îmbinare de realități care, tratate amalgamat, pot crea o imagine falsă, pot ignora elemente esențiale sau pot afirma unele inexistente.

Primită în ansamblu, podoaba în pictura votivă are ca element distinctiv, indiferent de perioada când a fost zugrăvit tabloul, paftaua. Celelalte podoabe, cu o frecvență mai mare sau mai mică, vin doar să susțină o etapă a costumului sau un atribut al unei origini ori influențe.

Prezența podoabelor în portretele tablourilor votive este una frecventă, ea constituind modalitatea prin care comanditarul își etala atritivele rangului pe care-l deținea sau își marca identitatea etnică.

Dacă veşmântul din tablourile votive ale secolului al XVIII-lea este unul oarecum unitar, secolul al XIX-lea aduce un suflu nou, o diversificare atât a croiului, al elementelor componente, cât mai ales în ansamblul podoabelor. Intervenția pictorilor face de fapt această deosebire majoră deoarece, chiar dacă respectă canoanele și se ajută de izvoade, la fel ca și zugravii ce păstrau tradiția școlii bizantine, tablourile votive capătă „libertatea” de exprimare a spiritului artistic și astfel putându-și etala întreaga pricepere în ale penelului, mai ales prin redările miniaturale ale detaliilor podoabelor.

Bibliografie:

- Badea Păun, Gabriel, *Pictori români în Franța 1834 – 1939*, București, 2012.
- Chițulescu, Arhim. Policarp, *Mănăstirea Radu Vodă*, București, 2009.
- Duicu, Sorin Sebastian, *Edificiile ecclaziastice cantacuzine din Țara Românească. Secolele XVII – XIX.*, Craiova, 2007, Vol. II.
- Scriban, August, *Dicționarul limbii românești*, 1939.
- Şăineanu, Lazăr, *Dicționar universal al limbii române*, ediția a VI-a, 1929.